

NÁRODNÍ JEDNOTA SEVEROČESKÁ – NĚKOLIK POZNÁMEK K ZALOŽENÍ, ORGANIZACI A ČINNOSTI

Eva Rašková

Ve druhé polovině 19. století nabývala na území habsburské monarchie na významu otázka české menšiny žijící v pohraničních národnostně smíšených oblastech. Soužití Čechů a Němců se v této době dostávalo stále více do roviny národnostních komplikací. Díky lepším pozicím zejména v ekonomické sféře se Němcům postupně podařilo ve smíšených krajích dostat českou menšinu do defenzivy.

V zakládání nejrůznějších institucí měli Němci před Čechy značný předstih.¹ Existovalo i několik korporací, jejichž hlavní zájem směřoval k upevňování německých pozic v národnostně smíšených územích. Vůdčí představitelé české společnosti si uvědomili, že je zapotřebí svádět boj o své pozice, a to nejen poctivou národní prací během sčítání obyvatelstva či voleb, ale stávalo se stále důležitější ochránit Čechy před rozpínajícím se německým etnikem. Proto v průběhu osmdesátých let 19. století vzniklo v pohraničí několik obranných spolků, jejichž hlavní snahou byla bezesporu výše zmíněná ochrana české menšiny před Němci, kteří v těchto oblastech značně převažovali. Českou menšinu tvořili horníci, skláři, dělníci z textilního průmyslu, v menším počtu i živnostníci a inteligence ze všech částí Čech, kteří v hojném počtu přicházeli do oblasti severního pohraničí.

Obranné jednoty (národní jednoty) vzniklé na českém území působily zejména v hospodářské a kulturní oblasti. Jednou z nich byla i Národní jednota severočeská. Jednalo se o obranný nacionální spolek, založený v první polovině roku 1885, který se měl stát jakýmsi protipólem k již existujícímu Německému svazu (Bund der Deutschen). Německý svaz působil na území mnoha žup, jako například v Elbe-Gau (Labská župa), Gau Nordböhmen

---

¹ Jednalo se například o vlivný Allgemeiner deutscher Schulverein, Deutscher Böhmerwaldbund, Nordmark apod. PAVLÍČEK, Jaromír: *Národní jednota severočeská a její podíl na prosazování českých národních zájmů v národnostně smíšených oblastech (1885–1948)*. In: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc 2003, s. 174.

(župa Severních Čech), Jeschen-Iser-Gau (Ještědsko-Jizerská župa), Gau Ostböhmen (župa Východních Čech) a v několika dalších.²

Hlavním cílem českých obranných nacionálních spolků byla snaha vymanit české menšinové obyvatelstvo, které žilo v pohraničních oblastech země, ze závislosti na německých podnikatelích. Důležité je připomenout působení Ústřední matice školské, která byla založena již roku 1880, a jež se primárně zaměřovala na podporu vzniku českých škol ve smíšených pohraničních oblastech. Nejednalo se však o spolek obranný v pravém slova smyslu. Agrese Němců vůči českému menšinovému obyvatelstvu rostla a své útoky směřovali zejména proti českým školám. Kromě jiného se snažili zabránit dalšímu přílivu český hovořících lidí do smíšených oblastí.

Výsledkem jednání Němců v osmdesátých letech 19. století se mělo stát zřízení uzavřeného a čistě německého území, kde by Češi ztratili veškerá práva. Německé obyvatelstvo mělo neustále potřebu chránit čistotu své půdy v Deutsch-Böhmen, a proto zde roku 1884 založili bojovný nacionalistický spolek Böhmerwaldbund.³ Jeho členové měli hájit německé pozice v jižních a jihozápadních Čechách, zejména pak v oblasti okolo Českých Budějovic, kde byla v té době česká menšina velmi aktivní. Je možné konstatovat, že české menšinové obyvatelstvo požadovalo založení obranné společnosti, která by je „chránila“ před stále sílícím německým obyvatelstvem a jež by se současně stala odpovědí na vznik Böhmerwaldbund.

V červnu roku 1884 proto v Praze vznikla první obranná jednotka na českém území – Národní jednota pošumavská.⁴ Jak je z názvu patrné, do její správy náleželo území Šumavy a přilehlých oblastí, tedy jižních a jihozápadních Čech. Již delší dobu bylo zjevné, že otázka školství, kterou řešila Ústřední matice školská, není jediným problémem českého menšinového obyvatelstva. Pro řešení řady dalších komplikací se stalo potřebným vytvořit obdobné organizace, jejichž záběr by byl širší než v případě Ústřední matice školské.

Česká společnost se vznikem a následnou činností Národní jednoty pošumavské souhlasila, veřejně ji podporovala a záhy začala požadovat založení obdobných ochranných jednot i na severozápadě, severu a severovýchodě Čech – tedy ve všech oblastech, kde život českých obyvatel byl stále více

² BALCAROVÁ, Jitka: „Jeden za všechny, všichni za jednoho!“ *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“*. Praha 2013, s. 132.

³ ČENSKÝ, Ferdinand: *Národní jednota severočeská 1885–1948*. Inventář k fondu 699. Národní archiv. Litoměřice 1969, s. 2.

⁴ Více viz *Národní jednota pošumavská*. Kronika Národní jednoty pošumavské. Kout na Šumavě. 1884–1901. In: http://www.portafontium.eu/iipimage/30160498/soap-do_00852_jednota-posumavska-kout-na-sumave-1884-1901-0050 [cit. 19. 1. 2016].

ovlivňován rostoucím německým etnikem. Národní jednota pošumavská vykonávala svou činnost v oblastech zemědělského charakteru, ale situace na severu Čech, v krajích spíše průmyslových, vyžadovala poněkud odlišný postup při zřizování spolku a jeho organizaci. Vytvoření obranné jednoty na severu Čech navíc urychlily události, které signalizovaly možnou opakovanou agresi proti české menšině.

Na počátku roku 1885 došlo v severočeských městech Liberci a Trutnově k německým útokům na ryze české školy, v Duchcově se pak německý útok zaměřil na budovu České Besedy.⁵ Významní čeští politici, zejména předseda zmiňované Ústřední matice školské František Ladislav Rieger společně s Antonínem Pravoslavem Trojanem, založili přípravný komitét, jehož hlavní cíl spočíval v založení českého obranného společenství, které by působilo v severních Čechách.

Pracovní náplní přípravného komitétu bylo vytvářet první stanovy a provolání o založení Národní jednoty severočeské.⁶ Zprávy o činnosti komitétu a o schválení stanov místodržitelstvím a současně policejním ředitelstvím přednesl na první valné hromadě dne 22. března 1885 v sále Měšťanské Besedy v Praze docent české techniky dr. Alfréd Slavík.⁷ Praha se stala současně i sídlem kanceláře jednoty (Václavské náměstí čp. 34).⁸

Valné hromady se zúčastnilo celkem 150 osob, z toho 130 bylo zakládajícími členy a 20 delegátů jednotlivých severočeských spolků. Současně zde došlo ke zvolení správního výboru nově založené jednoty a jmenování prvního starosty spolku, jímž se stal A. P. Trojan.⁹ Výsledky voleb se zástupci dověděli ještě téhož dne večer a došlo k jejich uveřejnění na přátelském večírku, kde se zároveň přečetlo několik pozdravných dopisů a telegramů od českých hraničářů.

Nedlouho poté se informace o založení Národní jednoty severočeské objevily v tisku. Provolání o založení spolku současně stanovovalo i jeho cíle. Hlavním účelem spolku by mělo být „poučování sourodáků a hájení práv národních v krajích, v nichž naše národnost ohrožována jest nepřítelů ně-

⁵ ČENSKÝ, F.: c. d., s. 3.

⁶ Provolání bylo uveřejněno v mnoha českých listech, např. v Podřipanu, což byl mladočeský roudnický týdeník. Více viz *Podřipan*. In: <http://www.soapraha.cz/?archiv=7&page=archivni-knihovna> [cit. 19. 1. 2016]. O zřízení jednoty informovaly zároveň i přední česká periodika, tj. Národní listy. Například 23. 3. roku 1885 v čísle 81 otiskly článek s názvem *Národní jednota severočeská*.

⁷ Národní archiv (dále jen NA), fond Národní jednota severočeská (dále jen NJS), kart. 1, inv. č. 1, Zpráva NJS v Praze.

⁸ LAUBE, Josef: *Z činnosti Národní jednoty severočeské*. Národní listy, 75, 1. 6. 1935, č. 151, s. 3.

⁹ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Zápis ze schůze ÚV z 22. března 1885.

kterých živlů, neuznávajících rovného práva oběma národnostem v zemi zákonem zaručeného“.¹⁰ Na základě předchozích jednání s Národní jednotou pošumavskou připadlo do správy nového spolku území od Mariánských Lázní na západě Čech, celá oblast severních Čech až po města Lanškroun a Polička na východě Čech. Svou činnost měla jednota vykonávat v bývalých krajích pražském, žateckém, litoměřickém, boleslavském, jičínském a královéhradeckém.

Již v prvním roce existence disponovala Národní jednota severočeská 3782 členy a jejich počet neustále rostl. Spolek řídil ústřední výbor (tehdy správní výbor) a na první schůzi dne 26. března 1885 zvolili členové jednoty ze svého středu předsednictvo (presidium), předsedu (starosta), místopředsedu (místostarosta), dva jednatele, pokladníka, zapisovatele a účetního. Již na první valné hromadě byli vybráni tři revizoři účtu.¹¹ Prvními členy ústředního výboru se stali A. P. Trojan, redaktori J. Kumer a A. Srb, P. F. Dusil, archivní adjunkt F. Dvorský, knihkupec M. Knapp, lékař A. Slavík a několik dalších.¹²

V následujících letech neprošel ústřední výbor ani samotné předsednictvo žádnými významnými změnami, přibyl pouze druhý místopředseda a tajemník, který se stal vedoucím kanceláře Národní jednoty severočeské. Roku 1907 došlo k vydání nových stanov jednoty, podle nichž tvořilo předsednictvo celkem sedm členů – předseda, dva místopředsedové, dva jednatele, pokladník a tajemník.

Počet členů ústředního výboru se podle uvedených stanov zvýšil na 36 osob, scházel se pravidelně jedenkrát měsíčně a jeho členové byli voleni každé tři roky. Vydávání výročních zpráv spadalo do kompetence ústředního výboru. Z řad členů ústředního výboru se vybírali od počátku existence jednoty zástupci do nejrůznějších pracovních komisí, často pojmenovaných jako odbory. Z těchto komisí, jako byla například přednášková či knihovni, se po vydání nových stanov (1907) ustavily odbory organizační, redakční,¹³ vánoční nebo například finanční.¹⁴ Ústřední výbor měl také povinnost neustále dohlížet na činnost místních odborů. Nelze opomenout ani jeho povinnost svolávat valné hromady.

Nejširší správní orgán spolku, jímž byla valná hromada, se konala minimálně jedenkrát do roka. Proto, aby mohl přijímat rozhodnutí, bylo zapotře-

¹⁰ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 175.

¹¹ ČENSKÝ, F.: *c. d.*, s. 4.

¹² PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 175.

¹³ Redakční komise fungovala při vlastním časopise Věstník, který vznikl roku 1900.

¹⁴ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6, Materiál k 50. výročí NJS 1885–1935.

bí vždy nejméně třiceti členů. Poté se debatovalo o výši zápisného pro nové členy spolku a současně se na valné hromadě volili noví členové ústředního výboru. Valná hromada dále posuzovala například činnost ústředního výboru, stvrzovala celoroční účty a zároveň bylo v její pravomoci měnit stanovy jednoty. Ke změně stanov došlo až v roce 1932, kdy se změnil název valné hromady na valný sjezd a zároveň přestal být tento sjezd kontrolním orgánem výročních účtů jednoty. Celoroční výdaje a příjmy přešly nově do kompetence ústředního výboru.¹⁵

Roku 1907 bylo na přechodnou dobu zřízeno tzv. zastupitelstvo jednoty. V tomto orgánu měli členství všichni tehdejší příslušníci ústředního výboru, revizoři účtu, zástupci jednotlivých sborů a také zde musel zasedat reprezentant z každého místního odboru.¹⁶ Hlavní náplň práce uvedeného zastupitelstva spočívala v projednávání a následném usnášení se na postupu národní práce. Současně měli členové zastupitelstva také navrhopvat kandidátní listiny k volbám do ústředního výboru. O době existence zastupitelstva lze pouze diskutovat, s jistotou však můžeme konstatovat, že v nových stanovách z roku 1932 již o zastupitelstvu jednoty není žádná zmínka.¹⁷

Na základě nových stanov z roku 1932 došlo ke změně v počtu členů ústředního výboru jejich navýšením na celkových 40 členů volených na čtyři roky. Současně k nim přibyli zástupce hlavního města Prahy (volený na dva roky), správce pražského domu, stavební referent a dalších pět členů ústředního výboru.¹⁸ Pro komplexnost je důležité poznamenat, že v době první republiky byl do předsednictva ústředního výboru zařazen účetní, a na pozici tajemníka jednoty nově dosazen ředitel kanceláře Národní jednoty severočeské.¹⁹ Současně se zvýšil i počet pracovních komisí, jelikož došlo ke zřízení pozemkové komise, která se zabývala přidělováním parcel z pozemkové reformy, a to českým uchazečům žijícím v pohraničních oblastech.²⁰

V prvních letech existence národní jednoty se veškerou organizační činností zabývalo pouze ústředí (ústřední výbor a předsednictvo). Záhy došlo k zřízení několika místních odborů, které se ve smíšených oblastech i vnitro-

¹⁵ NA, fond NJS, kart. 8., inv. č. 5, Resoluce valného sjezdu 1932.

¹⁶ V zastupitelstvu jednoty zasedal vždy jeden zástupce místního odboru, který musel mít více než 1000 členů.

¹⁷ NA, fond NJS, kart. 6., inv. č. 1, Zápisy ze schůzí ústředního výboru a předsednictva (rok 1932).

¹⁸ ČENSKÝ, F.: *c. d.*, s. 5.

¹⁹ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 3, Ústředí 1919–1938.

²⁰ Více k pozemkové komisi viz NA, fond NJS, kart. 7, inv. č. 2, Zápisy ze zasedání pozemkové komise 1925–1936.

zemí potýkaly s častými potížemi s německým etnikem, což se zajisté neblaze promítalo do jejich činnosti.²¹

Jelikož se zanedlouho ukázalo, že ústředí má velké množství povinností, byl roku 1896 podán návrh na vytvoření sborů okresních důvěrníků, které se měly stát mezičlánky pro zlepšení pracovního styku mezi ústředím a místními odbory jednoty. Právě tento nový institut měl převzít část úkolů od ústředí. Sborny okresních důvěrníků se dělily na tři skupiny: sbory ve zněmčeném území, na pomezí a na českém území. Záhy se zjistilo, že zřízení sborů okresních důvěrníků nesplnilo původní předpoklady, jelikož se jejich fungování osvědčilo pouze na několika místech.

Jednatel Národní jednoty severočeské, dr. Václav Štumpf, roku 1898 vypracoval a následně zveřejnil nový návrh týkající se zřízení sborů důvěrníků, avšak i nadále se mělo vycházet ze základů z roku 1896. V novém návrhu se počítalo s vytvořením devíti sborů. Jednalo se o rakovnicko-lounský, podkrušnohorský, roudnicko-mělnický, jičínsko-jilemnický, hranicko-náchodský, boleslavsko-turnovský, polabský, litomyšlsko-rychnovský a pražský.²²

Změnou od předchozího návrhu bylo spojení pohraničních a vnitrozemských oblastí do jednoho sboru. Pro správné fungování sborů se pořádaly organizační sjezdy a poradní schůze.²³ Na přelomu 19. a 20. století se ústřední výbor rozhodl pro vytvoření odborových skupin, tzv. sborů a zároveň i nižších jednotek v rámci sborů – okrsků. Tři členové ústředního výboru, dr. Matys, dr. Štumpf a JUC Kaizl, vypracovali řád sborů a okrsků, který byl závazně přijat na výborové schůzi 2. května 1901.

Na základě uvedeného řádu došlo ke zřízení prvních 12 sborů: 1. rakovnicko-lounský, 2. podkrušnohorský, 3. roudnicko-mělnický, 4. mlado-boleslavsko-turnovský, 5. semilsko-železnobrodský, 6. jilemnicko-jičínský, 7. hradecko-trutnovský, 8. náhodsko-polický, 9. žambercko-lanškrounský, 10. litomyšlsko-poličský, 11. polabský, 12. pražský. Rozdělení jednotlivých okresů do příslušných sborů se považovalo za prozatímní, a počítalo se s tím, že mohou nastat změny dle potřeby ústředí.²⁴ K ustanovení prvních sborů došlo ještě na podzim 1901, další vznikly v následujícím roce a desátý sbor, litomyšlsko-poličský, byl založen dokonce až v květnu 1904.²⁵

²¹ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 175.

²² NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6, Materiál k 50. výročí NJS 1885–1935.

²³ Organizační sjezdy se ve správním roce 1898–1899 konaly v Jičíně, Náchodě, Žamberku nebo Litomyšli, v následujícím správním roce v Mladé Boleslavi a poradní schůze organizovali v Turnově, Kolíně, Lounech a Mělníce.

²⁴ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Zpráva o činnosti NJS za rok 1900–1901.

²⁵ Více k přehledu sborů viz Věstník NJS, Praha, ročník 2. (1902) a 3. (1903).

Hlavní náplní práce uvedených 12 sborů bylo vést evidenci národního života v přiděleném obvodě. Sbory mimo jiné organizovaly činnost místních odborů a současně se pokoušely o prostředkování jejich styku s ústředím. Podle potřeby také vytvářely okrsky v obvodu daného sboru. V čele každého nově vzniklého sboru stál jednatel sboru, což byl referent ústředního výboru. Krom toho stál v čele každého sboru předseda a místopředseda, stejně tak, jako tomu bylo i v jednotlivých okrscích. Dalšími členy sborů se stávali úředníci ze samosprávných úřadů, továren, popřípadě peněžních ústavů.²⁶ V roce 1911 existovalo již 14 sborů a tato struktura zůstala téměř nezměněná i po dobu existence první republiky.²⁷ Jednotlivé sbory působily v geograficky vymezených okrscích, které ve svém celku pokrývaly nejen severní, ale i severozápadní a východní Čechy.

V období 1911–1938 bylo územní rozčlenění působnosti Národní jednoty severočeské následující: 1. Sbor-okrsek chebský, karlovarský, falknovský; 2. Sbor-okrsek jesenicko-žlutický, pomořanský, rakovnický, žatecký, chomutovský, kadaňský; 3. Sbor-okrsek mostecký, bílinsko-duchcovský, teplický, postoloprtský, lounský; 4. Sbor-okrsek roudnický, libochovický, litoměřický, lovosický, mělnický, ústecký, děčínsko-podmokelský, dubský; 5. Sbor-okrsek boleslavský, mnichovohradišťský, českolipský, borský, rumbursko-vansdorfský; 6. Sbor-okrsek českodubský, turnovský, liberecký, frydlantský, jablonecký, železnobrodský, tanvaldský.²⁸

Do 7. Sboru patřily okrsky semilský, vysocký,²⁹ vrchlabsko-jilemnický, jičínsko-libáňský, novopacko-bydžovský, hořický; 8. Sbor-okrsek trutnovský, úpický, královédvorský, hronovský, polický, náchodský, novoměstský, jaroměřský, opočenský, českoskalický; 9. Sbor-okrsek rychnovsko-kostelecký, žamberecký, královéhradecký, lanškrounský, ústecko-českotřebovský; 10. Sbor-okrsek litomyšlský, poličský, pardubicko-chrudimský; 11. Sbor-okrsek českobrodský a čáslavsko-kolínský; 12. Sbor-okrsek poděbradský, brandýský, chlumecký; 13. Sbor-okrsek berounský, kladenský, říčanský; 14. Sbor-okrsek pražský I. a pražský II.³⁰

K narušení zmíněného územního rozčlenění došlo krátce po podepsání Mnichovské dohody v září 1938. Od počátku října 1938 probíhal organizovaný zábor pohraničních území Československé republiky obývaných Němci a Národní jednotka severočeská tak přišla o poměrně rozvětvenou síť okrsků

²⁶ ČENSKÝ, F.: *c. d.*, s. 7.

²⁷ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6, Materiál k 50. výročí NJS 1885–1935.

²⁸ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 176.

²⁹ Vysocký okrsek byl nazván podle města Vysoké nad Jizerou.

³⁰ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 176.

a sborů, které do té doby budovala. Z téměř 70 okrsků jednoty budovaných od roku 1911 zbylo na československém území po obsazení Sudet pouhých 35 okrsků.³¹

V oblastech menšinových ale také ve vnitrozemí ustavila Národní jednota severočeská tzv. místní odbory. Už během zakládající schůze ústředního výboru v březnu 1885, byly předneseny žádosti o ustanovení prvních místních odborů. Těmi se měly stát Chomutov, Bohdaneč, Žatec, Louny, Lenešice, Postoloprty a Holešovice. V Praze současně došlo ke vzniku dvou specifických odborů, dělnického a akademického. Je možné tvrdit, že o dost snáze a bez větších komplikací probíhalo zakládání odborů na českém území. Jedinou „překážkou“ během ustanovení jednotlivých místních odborů v převážně českých oblastech se stal velký počet nejrůznějších spolků, které nebraly na Národní jednotu severočeskou žádné ohledy.

Během zakládání místních odborů se komplikace vyskytovaly častěji v pomezních oblastech (např. Třebenicko), kde v mnoha případech nešlo spoléhat pouze na úsilí místních Čechů, ale byla zapotřebí pomoc ústředních orgánů. Nejsložitější situace nastala ve smíšených oblastech, kde od počátku svého vzniku musela řada místních odborů řešit nemalé komplikace, které se týkaly například toho, že v celé obci či městě nebyl jediný majitel sálu, který by se odvážil pronajmout ho místnímu odboru Národní jednoty severočeské.³²

Množství místních odborů bylo od svého vzniku, nebo během jejich další činnosti ohrožováno ustavičným tlakem ze strany Němců a v mnoha případech represemi v oblasti ekonomické, jelikož velká většina obyvatel byla plně závislá na německých podnikatelích.³³ Hlavní podmínkou pro ustanovení místního odboru bylo, aby vyjádřilo svoji podporu alespoň 20 osob z místa, kde měl být místní odbor založen nebo z jeho blízkého okolí. V případě založení odboru se do jeho čela postavil výbor, který se skládal z pěti členů a měl k dispozici dva náhradníky. Všichni výše uvedení se volili na jeden rok. Funkcionáři uvedeného výboru se stávali předseda, místopředseda, jednatel a pokladník. Existovaly i takové výbory, jejichž součástí tvořili i zapisovatel a knihovník. Zpravidla se jednalo o spolky s větším množstvím členů.

Za spolek na veřejnosti, před úřady a ústředním výborem odpovídal předseda, popřípadě místopředseda a jednatel. Ti stvrzovali všechny důležité dopisy a listiny vycházející od spolku. V záležitostech peněžních se angažoval

³¹ Rozdělení sborů NJS na jednotlivé okrsky viz Výroční zpráva NJS 1937–1939. NA, fond NJS, kart. 7, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí 1937, 1938, 1939.

³² ČENSKÝ, F.: c. d., s. 8.

³³ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6, Materiál k 50. výročí NJS 1885–1935.

i pokladník. Veškeré důležité listiny, jež podepsal pouze jeden funkcionář, nebylo možné považovat za oficiální projev jednoty, a proto ho mohl ústřední výbor vrátit zpět k podpisu druhému funkcionáři.³⁴

Nejdůležitějším funkcionářem místního odboru byl bezesporu předseda. Jeho hlavní náplň práce představovalo svolávání schůzí výboru i valné hromady, a to vždy po předchozí domluvě s jednatelem. Také předsedal schůzím jak výboru, tak valným hromadám. Jak již bylo výše uvedeno, jeho podpis současně s jednatelem byl nezbytný u všech významných dokumentů. Vždy zastupoval odbor navenek a dbal na to, aby odbor zaujímal co nejlepší postavení v dané obci, kde působil.³⁵ Funkce místopředsedy se stávala důležitou v tu chvíli, kdy předseda rezignoval, byl nemocen nebo z jiných důvodů nepřítomen.

Jednatel byl pověřen přijímáním veškeré korespondence určené odboru. Zásilký zapisoval do seznamu došlých spisů, opatřil je pořadovým číslem a dále předkládal ke čtení předsedovi. V případě, že nebyl v určité době zvolen zapisovatel, protokol schůzí výborových a valných hromad vedl jednatel. Současně dbal i na to, aby byl odbor ve stálém kontaktu s ústředním výborem. Osoba jednatele mohla zastoupit předsedu nebo místopředsedu v reprezentaci odboru v případě, že oba výše jmenovaní byli jinak zaměstnáni. V případě, že jednatel z nějakých závažných důvodů již nebyl schopen svou funkci nadále vykonávat, musel před složením funkce najít za sebe řádného nástupce.³⁶

Pokladník odpovídal za pokladní hotovost i cenné předměty odboru a byl pověřen tím, aby vše důležité zapisoval do pokladní knihy. Současně vyplácel i účty, avšak za přísné kontroly a souhlasu ústředního výboru. Krom toho sestavoval na základě výše příspěvků seznam členů jednoty.³⁷

Pokud byl zvolen zapisovatel, spadalo do jeho kompetencí vedení protokolů o schůzích výborových, členských, ale i valných hromad. Tyto záznamy v co nejkratší časové prodlevě po konání schůzí vždy předal jednatele odboru, který pak provedl usnesení schůze. Uvedené zápisy ze schůzí se obvykle četly na dalším setkání, aby se zjistilo, zda se do té doby provedla všechna předchozí rozhodnutí.³⁸

V případě, že měl daný odbor knihovnu, ať už svou vlastní nebo vypůjčenou od ústředního výboru, volil se obvykle z výboru knihovník, který

³⁴ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Návod jednací a řád odborů, s. 12.

³⁵ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Návod jednací a řád odborů, s. 13.

³⁶ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Návod jednací a řád odborů, s. 13.

³⁷ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Návod jednací a řád odborů, s. 13–14.

³⁸ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Návod jednací a řád odborů, s. 14.

přijímal za knihy plnou zodpovědnost. Hlavní náplň jeho práce spočívala v tom, že vedl seznam knih, zapisoval výpůjčky a dbal o rozšiřování knih mezi lid. Současně aktualizoval seznamy knih, které odbor nabyl sám a které měl zapůjčené od ústředního výboru. Knihovník také každoročně sestavoval výroční výkaz o používání knihovny. Její zaměstnanec obvykle dbal i o spolkové tiskoviny. Staral se o to, aby již přečtené časopisy v českých krajích byly v jednotlivých obcích sbírány a alespoň jedenkrát týdně posílány do obcí ohrožených německou menšinou.³⁹

Pro správné fungování místních odborů bylo nezbytné konat pravidelná setkání, která po předchozí domluvě probíhala čtvrtletně. Nelze opomenout ani dělení místních odborů – nejobvyklejší formu představoval bezesporu odbor smíšený (pro muže a ženy dohromady), ale současně fungovaly i odbory pouze dámské, z nichž nejvíce vynikal pražský dámský klub a současně i mužské kluby. Výjimkou nebyly ani odbory pro mládež, z nichž nejvýznamnější roli sehrál odbor akademický.⁴⁰

V roce 1907 měla Národní jednota severočeská celkem 751 místních odborů a jejich počet neustále rostl, a to až do vzniku samostatné Československé republiky. Na počátku existence svobodného státu se mezi členy místních odborů šířil názor, že založení Československa učinilo z Národní jednoty severočeské, jakožto obranného spolku, nepotřebnou a zbytečnou organizaci.⁴¹ Proto se nelze podívat nad tím, že v prvních letech existence samostatné republiky ohlásila Národní jednota severočeská pokles počtu členů. Zatímco například v roce 1913 existovalo celkem 665 místních odborů čítajících více než 51 000 členů, roku 1918 bylo do pouhých 250 místních sborů rozděleno okolo 20 000 členů.⁴² V následujících letech docházelo k velmi pozvolnému opětovnému nárůstu členské základny.

Roku 1922 bylo možné konstatovat, že došlo k návratu do situace před vznikem samostatné Československé republiky. Důvodem byl zřejmě fakt, že dle skutečných poměrů v zemi nebylo možné považovat národnostní otázku za uzavřenou.⁴³ Poté, co si lidé uvědomili, že pozice české menšiny v severočeském pohraničí je neustále ohrožena, nastal opětovný rozmach činnosti

³⁹ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Návod jednací a řád odborů, s. 14.

⁴⁰ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6, Materiál k 50. výročí NJS 1885–1935.

⁴¹ PAVLÍČEK, J.: c. d., s. 176.

⁴² ČENSKÝ, c. d., s. 9.

⁴³ Více k problematice národnostní otázky In: KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Od národního státu ke státu národností? Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky v Československu v roce 1938*. Praha 2013; TÓTH, Andrej – NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal: *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha 2012.

jednoty a současně přibýlo místních odborů. Například roku 1926 členská základna jednoty čítala přes 96 000 členů v 859 místních odborech.⁴⁴

Místo, kde se konala ustavující schůze národní jednoty, Měšťanská Beseda v Praze, se současně stalo i centrem dalšího působení spolku. Tím, jak postupně narůstala agenda jednoty, zvyšoval se i počet pracovníků. Veškerou korespondenci vyřizovali nejprve jednatelé a během schůzí výboru byly písemnosti čteny a dále projednávány. Toto fungování se příliš nezamlouvalo zapisovateli, jistému panu Bohdanovi, proto se rozhodl vznést na dubnové schůzi roku 1885 návrh na založení knihy „došlých a vyřízených dopisů“. Podle dochovaných zápisů se mu to s největší pravděpodobností prosadit nepodařilo, a proto svůj návrh několikrát opakoval, avšak bez úspěchu.⁴⁵ Z důvodu narůstající agendy byl již rok po založení jednoty jmenován ředitelem kanceláře prof. Ježek a nedlouho poté došlo ke zřízení funkce tajemníka kanceláře Národní jednoty severočeské.⁴⁶

Počet pracovníků se z finančních důvodů nemohl zvýšit ani na konci roku 1900, kdy přibýlo administrativních povinností v souvislosti se vznikem časopisu Věstník Národní jednoty severočeské. Do té doby uveřejňoval nejružnější články jednoty časopis Český sever vycházející v Terezíně. Založení vlastního časopisu bylo logickým krokem pracovníků jednoty, jelikož se právě tisk mohl stát základním mediálním prostředkem pro získávání stoupců a podporovatelů.

První číslo Věstníku Národní jednoty severočeské vyšlo v říjnu 1900 a následně časopis vycházel pravidelně jedenkrát měsíčně v Praze. Prvním odpovědným redaktorem a vydavatelem vlastního tisku se stal Václav Hübner, od druhého ročníku na jeho pozici nastoupil dr. Štumpf, dosavadní jednatel spolku.

Z důvodu co největší publicity byl všem zájemcům Věstník zaslán zdarma. Čtenáři v něm vedle nejružnějších organizačních zpráv mohli nalézt kratší úvahy o problematice menšin a školství, ale přinášel také zprávy z kulturní oblasti a recenze na monografie týkající se menšin. Časopis pravidelně do svého obsahu zařazoval výroční zprávy a zápisy z valných hromad jedno-

⁴⁴ NA, fond NJS, kart. 4, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí ústředního výboru 1925–1926.

⁴⁵ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Zápisy ze schůzí ústředního výboru 1885–1889.

⁴⁶ Podle dochované výroční zprávy za rok 1903–1904 byla v uvedeném časovém období zavedena nová registratura týkající se zejména korespondence jednoty. Došlých dopisů bylo za rok 1903 více jak 11 000, odeslaných téměř 5 000 a zásilek bylo posláno na 66 000, to vše za nezvýšeného počtu pracovníků kanceláře. Jen minimálně se přijalo na přechodnou dobu několik pomocných pracovních sil. Viz NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Výroční zpráva NJS 1903–1904.

ty.⁴⁷ Důležité je však zmínit, že Věštník byl pouze vlastní tiskovinou jednoty a nesnažil se nahradit plně menšinové listy, jako byly například Vyšehrad vycházející pod vedením Jana Klecandy, Trutnovský věštník nebo Český sever z Libochovic.⁴⁸

V roce 1907 došlo v souvislosti s tiskem Národní jednoty severočeské ke změně, Věštník změnil svůj název na Stráž severu a současně se zvýšila i frekvence vydávání – z měsíčníku se stal týdeník. Od roku 1911 vycházela Stráž severu už pouze jedenkrát za 14 dní a později se tisk změnil znovu v měsíčník.⁴⁹ První válečný rok 1914 znamenal částečné omezení ve vydávání tiskovin, a proto v tomto roce vyšla pouze dvě čísla Stráže severu (roč. 14.). Od poloviny roku 1914 bylo vydávání tiskoviny přerušeno kvůli válečným událostem až do března 1919. V roce 1923 začal vycházet Hraničář, který spojoval tři hraničářské listy – Stráž severu, Hraničář v Ústí nad Labem a Karlovarské listy. Činnost Hraničáře byla definitivně zastavena z nařízení nacistů v březnu 1939.

V době první republiky nastal velký nárůst pracovní náplně, kterou se musela jednota zabývat. Tento fakt zajisté způsobilo neobvyklé množství korespondence od hraničářů, kterou přijímala Národní jednota severočeská zejména kvůli probíhající pozemkové reformě. Hraničáři se prostřednictvím národní jednoty snažili dosáhnout spravedlivého řešení svých žádostí. Nárůst korespondence vyplýval i z rozmachu menšinových hnutí a zřizování nových místních odborů.

Roku 1925 dosáhl počet přijatých dopisů téměř 14 000 kusů, což oproti předchozím rokům znamenalo potřebu zvýšit počet pracovních sil kanceláře. Nově se kancelář začala označovat jako ústřední kancelář Národní jednoty severočeské. Pracovali zde dva redaktoři (Alois Sojka-Sokolovič a František Korynta), účetní, pokladní, zřízenec a dalších šest úředníků.⁵⁰ Dále bylo zapotřebí, aby část agendy převzaly i krajské úřadovny (např. v Hradci Králové nebo Karlových Varech), jejichž správa spadala do kompetence Národní jednoty severočeské. S pracovní náplní kanceláře obvykle pomáhali členové ústředního výboru a později i členové akademického odboru.⁵¹

⁴⁷ PAVLÍČEK, J.: c. d., s. 179.

⁴⁸ Tiskovina Vyšehrad zanikla roku 1902 a poté jej nahradily menší regionální listy, jako byl Trutnovský věštník a Stráž severu.

⁴⁹ PAVLÍČEK, J.: c. d., s. 179.

⁵⁰ NA, fond NJS, kart. 4, inv. č. 1, Výroční zpráva NJS 1925.

⁵¹ Členové akademického odboru vydávali list s názvem Přátelům českých menšin na severu pod vedením redaktora PhC. E. Čeliše.

Jednota od počátku svého vzniku přijímala do svých řad jak osoby fyzické tak právnické. Důležité bylo dělení na členy výkonné, činné, skutečné, zakládající a čestné. Toto členění se ustanovilo na základě výše členského příspěvku. Zatímco zakládající členové zaplatili pouze jednorázovou částku 200 K, další uvedení členové spolku platili každoročně v rozmezí od 1 do 10 K. V první fázi existence jednoty, tedy do roku 1918, byli za čestné členy prohlášeni například MUDr. Václav Pařík z Třebenic,⁵² Karolína Světlá, dr. Alois Pravoslav Trojan, Václav Strejcovský, MUDr. Václav Šamánek z Liberce⁵³ a další.⁵⁴

Po vzniku samostatného Československa se členská hierarchie zjednodušila na činné, zakládající a čestné členy jednoty. Mezi čestnými prvorepublikovými členy můžeme nalézt tehdejšího prezidenta republiky Tomáše Garrigue Masaryka, Gustava Habrmana, Aloise Jiráska, Karla Kramáře nebo Jiřího Stříbrného.⁵⁵ V době vydání nových stanov roku 1932 proběhla poslední změna, kdy byla vytvořena kategorie členů přispívajících, kteří platí nejen zápisné, ale navíc i stanovené příspěvky, které určil ústřední výbor.⁵⁶ Právě zmiňované příspěvky členů v prvních letech sloužily k uhrazení ročního rozpočtu jednoty. Později spolek od vybírání zápisného upustil a svůj rozpočet byl nucen sponzorovat z dobrovolných darů a odkazů, úředně povolených sbírek a výnosů podniků, jež pořádala jednota (například plesy a přednášky).

⁵² Národní aktivista MUDr. Václav Pařík z Třebenic (1839–1901) byl velmi aktivní při zakládání nejrůznějších osvětových a ekonomických spolků v průběhu 19. století a zároveň se podílel na otevření české chlapecké školy měšťanské v Třebenicích. Činným byl i mimo rámec města a to v řadě organizací, jež podporovaly cíle české menšiny na severu Čech. In: <http://www.mesto-trebenice.cz/mudr-vaclav-parik/d-11149/p1=4722> [cit. 19. 1. 2016].

⁵³ MUDr. Václav Šamánek (1846–1916) se velmi aktivně zapojoval do veřejného života na Liberecku. Díky jeho politickému vlivu (poslanec Mladočechů na říšské radě a zemském sněmu) se mu dařilo zakládat české základní školy v severním českém pohraničí. Roku 1907 přišel s myšlenkou otevření českého gymnázia v Liberci, čímž by došlo k přílivu české inteligence do Liberce a upevnění pozice české menšiny v této oblasti. Mimo jiné Šamánek působil jako předseda mnoha spolků v Liberci (Dobročín, Sokol apod.) a současně byl v čele místního odboru Národní jednoty severočeské. Na konci 19. století založil peněžní ústav, který měl pro liberecké Čechy a blízké okolí velký význam – činil je nezávislými na německém kapitálu, a tím přispíval k hospodářskému rozkvětu české menšiny na severu Čech. In: <http://www.jizerky.cz/dr-cs/17582-samanek-vaclav.html> [cit. 1. 2. 2016].

⁵⁴ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Stanovy NJS.

⁵⁵ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 4, Memoranda a resoluce 1919–1938.

⁵⁶ NA, fond NJS, kart. 8, inv. č. 6, Materiál k 50. výročí NJS 1885–1935.

Hlavním účelem jednoty dle stanov bylo „přispívati k národnímu, duševnímu a hmotnému zvelebení krajin na severu Čech“.⁵⁷ Pro správné naplnění stanovených cílů bylo zapotřebí důkladného poznání národních a hmotných poměrů české menšiny. Dle stanov se mělo podporovat vše, co mohlo vést k upevnění, uvědomění a posílení českého vlivu. Ustanovení vylučovala řešení politických záležitostí, jež nespádaly do pravomocí jednoty. I přesto, že jednota do politiky nezasahovala, v její činnosti se projevoval poměrně silný vliv několika politických uskupení, zpočátku například mladočeské, později strany státoprávní a sociálně demokratické. V době první republiky národní jednota spolupracovala nejvíce s těmi stranami, jež se klonily k českému nacionalismu.⁵⁸

Činnost národní jednoty z pohledu politicko-geografického se zaměřovala na „boj v území zněmčeném a organizování pomoci na pomezí“.⁵⁹ Nejobtížnější, ale zároveň i nejdůležitější se stala činnost spolku v zněmčeném území. Národní jednota severočeská se po celou dobu své existence na celém území spadající do oblasti působnosti spolku, zabývala činností kulturní a sociální, na starosti měla také české školství, pořádala nejrůznější přednáškové cykly, organizovala veřejné čtení s cílem podporovat vzdělanost. Značně se angažovala v otázkách hospodářských, včetně skupování zemědělské půdy, a činná byla jednota současně i ve sféře charitativní.

Důležitý úkol pracovníků jednoty představovalo nejprve vyhledat příslušníky české menšiny a poté se co nejdříve pokusit navázat spojení s již existujícími českými spolky v dané lokalitě. V rámci této národně politické činnosti se české oblasti postupně připravovaly na sčítání lidu a volby do místních samospráv i zemského sněmu. První sčítání lidu, v němž se zjišťovala tzv. obcovací řeč (nikoli národnost), probíhalo roku 1880. Jednalo se o jakýsi „klíč“ k pozdějšímu určení národnosti obyvatel monarchie. Výsledky sčítání obyvatelstva byly zkreslené, jelikož se řada lidí české národnosti pod tlakem německých úřadů a zaměstnavatelů nesměla hlásit k české obcovací řeči.⁶⁰

Dle stanov se jednota nesměla přímo účastnit volebního boje, přesto poměrně intenzivně zasahovala do dění při volbách zejména do obecních zastupitelstev na jazykovém pomezí, a to prostřednictvím svých místních

⁵⁷ NA, fond NJS, kart. 1, inv. č. 1, Stanovy NJS.

⁵⁸ ČENSKÝ, F.: *c. d.*, s. 16.

⁵⁹ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 180.

⁶⁰ NA, fond NJS, kart. 9, inv. č. 8, Národnostní statistika 1880–1930.

odborů.⁶¹ V souvislosti s volebními boji docházelo velmi často k násilným útokům směřujícím proti české menšině.

Národohospodářské činnosti věnoval spolek velké množství úsilí zejména ještě v době existence Rakousko-Uherska. Poskytoval pomoc českým živnostníkům, řemeslníkům a dělnictvu v ohrožených oblastech. Finančně také podporoval domácí průmysl tkalcovský, kartáčnícký, sklářský a košíkářský. Pro jednotlivé hraničáře nebo místní odbory zřizovala jednota velmi často možnost čerpání výhodných úvěrových půjček.⁶² Proto se nelze podívat nad tím, že se spolek rozhodl podporovat zakládání raiffeisenek a kampeliček na vesnicích a založen ve městech.

Národní jednota podporovala růst českého majetku v pohraničních a zněmčených oblastech. Snažila se zabránit jeho prodeji Němcům a zároveň za pomoci tzv. pozemkového fondu vykupovala majetek od Němců, zvláště v případě, kdy se nenašel jiný kupec, nebo vnímala objekt jako potřebný pro hraničářskou činnost. Spolek skupoval například i činžovní domy pro potřeby hraničářů, nejrůznější pozemky a objekty pro zřizování škol. S národohospodářskou činností úzce souvisela i práce sociální. Ta však mohla být rozvíjena pouze v případě dobré finanční situace jednoty. Nejčastějším druhem sociální výpomoci bylo poskytování peněžních podpor jednotlivým hraničářům. Většinu českého obyvatelstva ve zněmčených oblastech tvořili dělníci, drobní řemeslníci, živnostníci nebo chudí rolníci a zemědělští pracovníci, kteří potřebovali finanční pomoc.

Obvykle opakované podpory Národní jednota severočeská vyplácela horníkům, například jako náhradu za stávky nebo jejich pozůstalým v případě úmrtí při důlních katastrofách.⁶³ Finanční příspěvky potřebovali i ti, jichž se bezprostředně dotkla německá perzekuce. Tito lidé byli obvykle připraveni o domov i práci a stávali se tak plně závislími na pomoci spolku.

Se sociální činností úzce souvisela i příprava tzv. vánočních akcí, které organizovali společně s Ústřední matičí školskou. Akce se konaly téměř pravidelně od roku 1893 a hlavním cílem bylo opatřit nejnnutnější ošacení a obuv dětem velmi chudých hraničářských rodin a zároveň jim umožnit pravidelnou návštěvu školy. Vánoční akce organizovala zvláštní vánoční komise, jež pracovala pod správou ústředního výboru spolku.⁶⁴ Velkého významu nabyla

⁶¹ Více k výsledkům voleb viz NA, fond NJS, kart. 10–11, inv. č. 27, Volby do obecních zastupitelstev.

⁶² NA, fond NJS, kart. 43–44, inv. č. 40, Půjčky poskytované NJS (odborům NJS 1929–1938, jednotlivcům 1885–1938).

⁶³ NA, fond NJS, kart. 45, inv. č. 41, Podpory poskytované NJS 1919–1938.

⁶⁴ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 186.

sociální aktivita v době první světové války, kdy se jednota snažila pomáhat finančně i psychicky těm rodinám, jejichž živitelé museli odejít na frontu. Stejným způsobem postupovala jednota po událostech v Mnichově roku 1938. Společně s některými spolky, například se Sokolem, Červeným křížem apod., zřídila Výbor pro pomoc uprchlíkům, jenž se zaměřoval na přechodné ubytování lidí, kteří museli po obsazení pohraničí opustit své domovy.

V neposlední řadě se Národní jednota severočeská věnovala kulturní otázce. Tato činnost byla velmi bohatá a týkala se zejména zakládání škol, knihoven a pořádání odborných přednášek. Spolek se snažil za pomoci ostatních spolků podporovat zakládání menšinových škol, pomáhal jim nejen finančně, ale i právně, jelikož z německé strany sílily snahy zabránit vytváření menšinového školství. K národnímu uvědomění menšin sloužily česky psané knihy, proto se dbalo na zřizování velkého množství knihoven. Při ústředním výboru fungoval dokonce i knihovní odbor, do jehož kompetence spadala správa jednotlivých objektů. Knihovny se dělily na lidové, žákovské, divadelní a hospodářské.⁶⁵

Pro pořádání nejrůznějších přednášek se záhy po vzniku spolku ustanovil přednáškový odbor. Velká většina přednášejících absolvovala pedagogické vzdělání. Ve vnitrozemí se konaly přednášky zejména informativní a agitacioní, které informovaly posluchače o práci menšin. Na pomezí a v zněmčeném území byly přednášky věnovány populárním tématům zejména z české historie a literatury. Nechyběly ani přednášky týkající se aktuálních otázek, jako byly volby či sčítání obyvatel.⁶⁶

Národní jednota severočeská byla významným obranným vlasteneckým spolkem, který svou činnost vykonával v severočeských oblastech od poloviny osmdesátých let 19. století. V krajích pražském, žateckém, královéhradeckém, litoměřickém, boleslavském a jičínském podporovala českou menšinu, zabývala se nejen činností hospodářskou, politickou, ale i sociální a kulturní. Její stálí členové byli činní během sčítání obyvatelstva, pomáhali s organizací voleb a v neposlední řadě skupovali množství pozemků a činžovních domů, které sloužily k potřebám spolku. Současně se jednota snažila finančně podporovat domácí průmysl. Krom jiného poskytovala právní poradenství, finanční podpory a nejrůznější půjčky. Značnou aktivitu projevovala i v oblasti školství, zřizovala knihovny a pořádala odborné přednášky.

Plně činná byla v době první světové války, kdy se zaměřila na podporu sociálně slabých rodin a podporu sirotků. Ve své práci pokračovala jednota

⁶⁵ ČENSKÝ, F.: *c. d.*, s. 32.

⁶⁶ PAVLÍČEK, J.: *c. d.*, s. 188.

nadále během první republiky, kdy se věnovala práci v pohraničním území a hájila zájmy tzv. hraničářů.⁶⁷ Stejně tak jako ostatní obdobné organizace (např. Národní jednota pošumavská a Ústřední matice školská) se i Národní jednota severočeská v období po Mnichovu zapojila do pomoci uprchlíkům z pohraničních oblastí.

Krátce po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 se jednota stala součástí tzv. Národní matice, čímž jako samostatně činná organizace zanikla. Činnost Národní matice se zastavila roku 1943 a majetek následně zabavili nacisté. Přestože se činnost spolku obnovila krátce po osvobození v květnu 1945, nové poměry v zemi práci jednoty příliš nepřály. Po zdlouhavém a náročném jednání se jednota sice dočkala restituce bývalého majetku, ale nezískala si přílišného pochopení pro svoji spolkovou a vzdělávací činnost. V únoru 1948 přišel komunistický převrat, který působení Národní jednoty severočeské definitivně ukončil.

RESUMÉ

NÁRODNÍ JEDNOTA SEVEROČESKÁ – NĚKOLIK POZNÁMEK K ZALOŽENÍ, ORGANIZACI A ČINNOSTI

Soužití Čechů a Němců se ve druhé polovině 19. století dostávalo stále více do roviny národnostních komplikací. Obzvláště vážná situace byla ve smíšených regionech. Česká menšina se dostávala do útlaku, a proto se začaly zakládat obranné jednoty, které podporovaly Čechy zejména v hospodářské a kulturní oblasti. V severočeském pohraničí působila od roku 1885 Národní jednota severočeská, která se velmi rychle rozrůstala, a těsně před první světovou válkou čítala více než padesát tisíc členů. Činnost Národní jednoty severočeské pokračovala i po válce, jelikož podle skutečných poměrů v zemi nebylo možné považovat národnostní otázku za uzavřenou. Spolek po dobu několika desetiletí podporoval českou menšinu v převážně německých oblastech, a to například tím, že pomáhal živnostníkům, organizoval množství kulturních akcí, byl činný v menšinovém školství a vydával vlastní časopis *Hraničář*. V březnu 1939 se Národní jednota severočeská stala součástí Národní matice, čímž jako samostatná organizace přestala existovat.

⁶⁷ Jednalo se o obyvatele pohraničních území, které bylo zapotřebí chránit před rostoucím a posilujícím většinovým německým etnikem.

Klíčová slova: česká menšina, Němci, obranné spolky, severní Čechy, Národní jednota severočeská, ústřední výbor národní jednoty

SUMMARY

THE NORTH BOHEMIAN NATIONAL UNITY – A FEW COMMENTS ON ITS ESTABLISHMENT, ORGANISATION AND ACTIVITIES

The coexistence of Czechs and Germans became more nationally complicated in the second half of the 19th century. Particularly, the situation in the mixed region was critical. The Czech minority suffered the oppression so that defence unions started to be established to support Czechs especially in economic and cultural spheres. In the North Bohemian border area it was the North Bohemian National Unity, which grew broader really fast and slightly before the First World War it counted more than 50 000 members. The activity of the North Bohemian National Unity continued after the war as well because according to the real circumstances in the country, the national question could not been considered to be solved. For few decades, the Unity supported the Czech minority in predominantly German areas, for instance it helped tradesmen or organized many cultural events, it was active in the minority's education and published its own periodical Hraničář. In March 1939 the North Bohemian National Unity became a part of the National Organisation (Národní matice) so that it stopped to exist as a separate organisation.

Keywords: Czech minority, Germans, defence unions, North Bohemia, North Bohemian National Unity, Central Committee of the National Unity

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. Eva Rašková
Katedra historických věd
Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni
Univerzitní 2732/8
306 14 Plzeň
Česká republika
e-mail: raskova.eva@seznam.cz